

Oppdal - Fjellandbruk og aktiv beitebruk

Gro Aalbu – fagleder landbruk, miljø, kultur - 12. februar 2024

Avdeling landbruk, miljø og kultur -

Medarbeidere

Fra v. Hanne Kristin Bjørndal, Else Morken,
Anne Karin E. Botnan, Ragnhild Eklid,
Sjur Vammervold og Tore Kleffelgård.
Gro Aalbu er fotograf.

Kulturlandskapet -

Er blitt til gjennom menneskelig påvirkning. De første bosettinger i Oppdal er datert til 9000 år gamle og siden har vi levd her – med jakt og fangst og etter hvert med dyrking og gårdsdrift. Landbruk i Oppdal med slått og beitebruk er en ubrutt tradisjon i snart 4000 år.

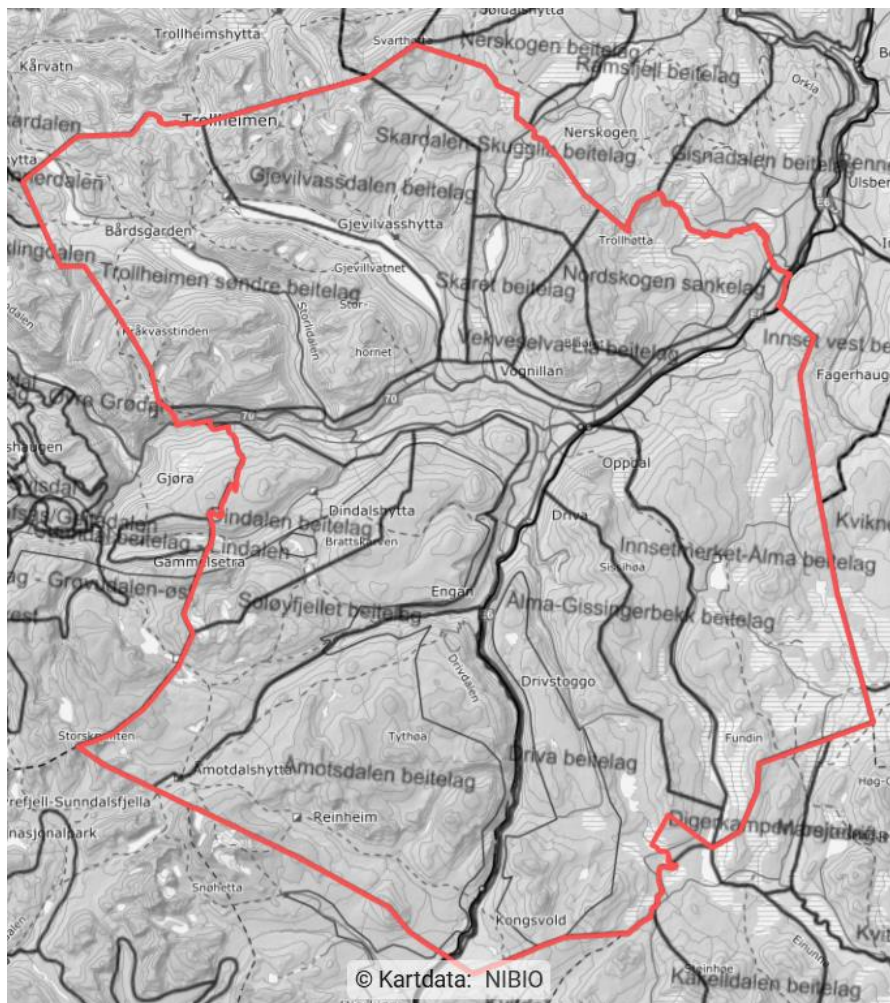
Foto: Reidun Stølen

Foto: Ola Husa Risan

Oppdal er en stor kommune

Oppdal kommune er på 2.274 km²

Oppdal har 12 beitelag for sau, 1 for storfe og 1 for tamrein.

Sør i kommunen er det villrein.

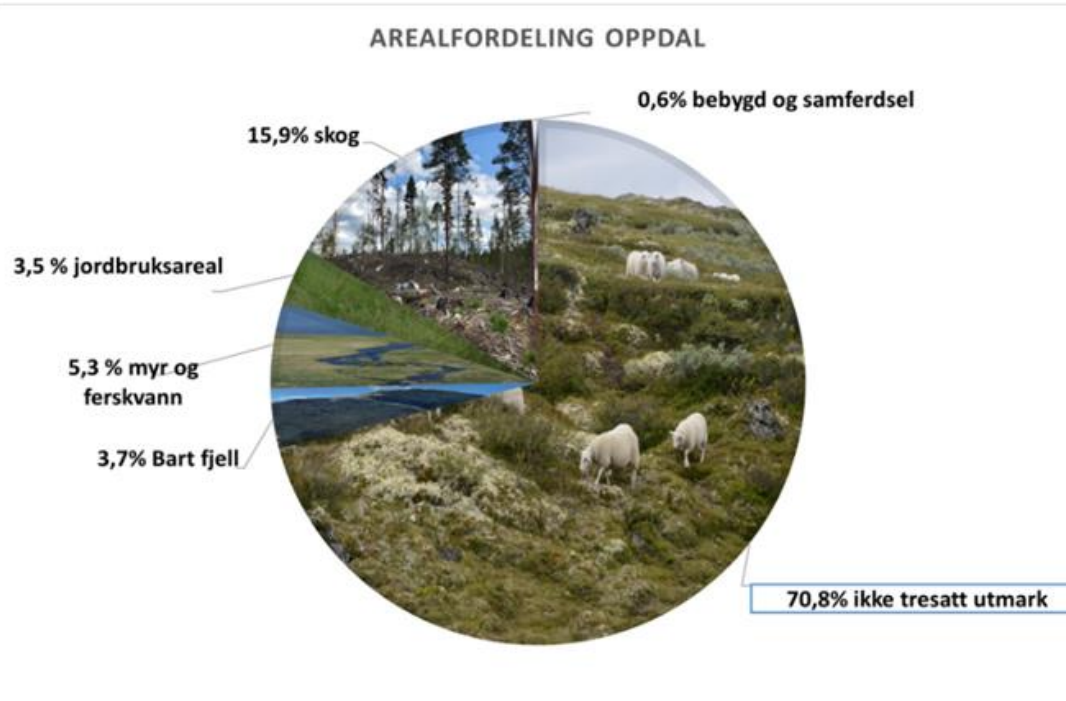
To store verneområder:
Dovrefjell-Sunndalsfjella
nasjonalpark

Trollheimen
landskapsvernområde

56 % av kommunen er
verna areal

Utmarka utgjør en stor andel

7300 innbyggere

Ca 1 % av kommunens areal er bebygd/samferdsel.

70 % areal er beiteareal i fjell og ller.

3,5 % jordbruksareal
16 % skog – ca 6% anses som produktiv skog, resten er krokåt fjellbjørk

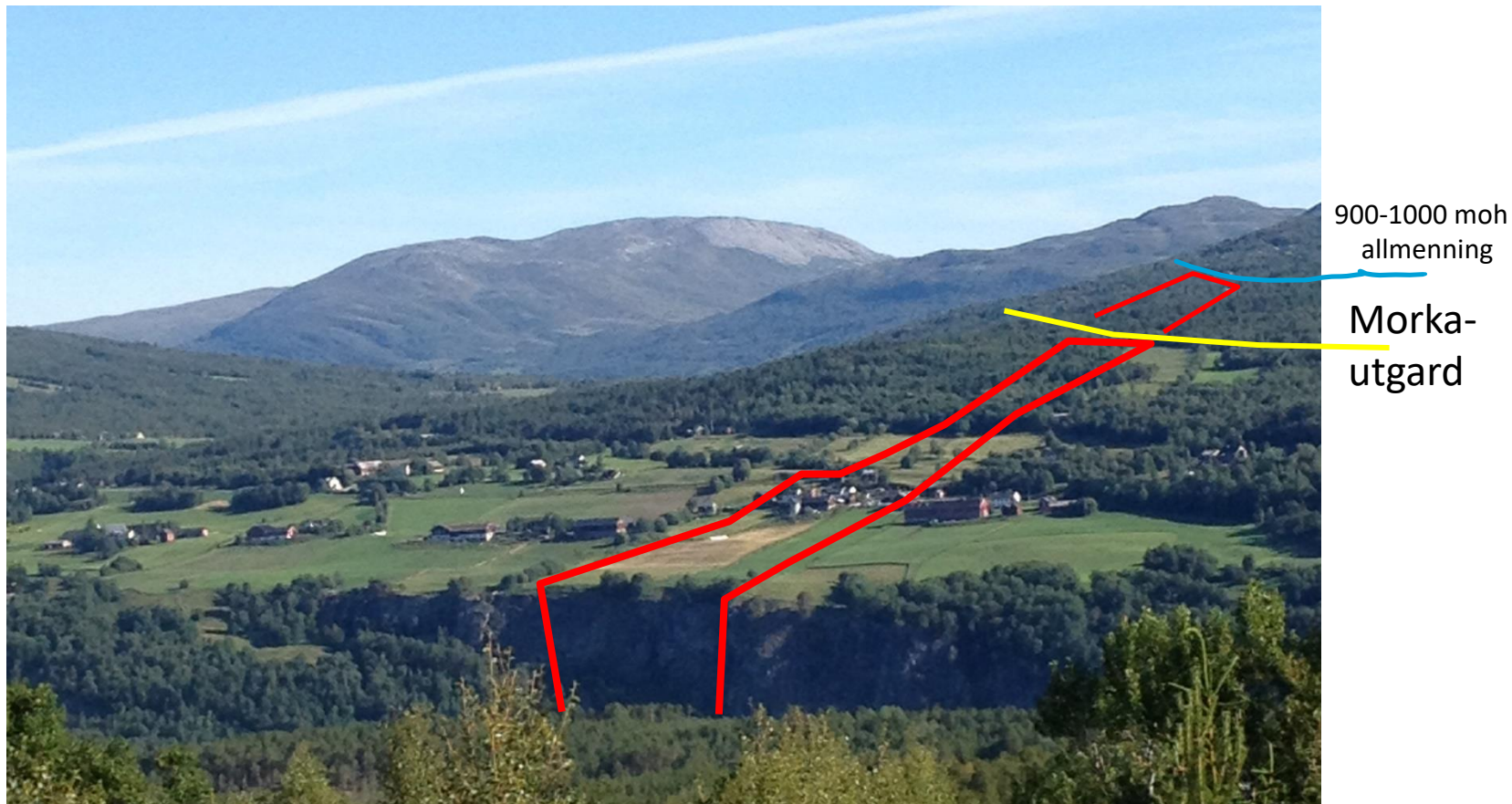
Oppdal 1850 – ca 600 aktive gardsbruk

Oppdal 2023 – ca 190 aktive gardsbruk (180 søker PT)

- 550 gardsbruk har dyrka jord, drives av de 190. 51,6 % leiejord

Bygdeallmenning – alt areal over 900-1000 moh – eies av gårdene.

Skog og utmark mellom 700-1000 moh er felles beiteareal.

GARDSBRUK i Oppdal

År 2000

138 melkebruk

6 ammeku/storfe

153 saubruk

13 pelsdyrfarmer

1 hønseri/egg

20 mandelpotetprodusenter

1 grisprodusent

År 2023

41 melkebruk

31 ammeku/storfe

101 saubruk

2 hønseri/egg

9 mandelpotetprodusenter

2 grønnsakprodusenter

3 honningprodusenter

HUSDYR i Oppdal

Husdyr/År	1959	2000	2023
Melkekyr	3786	2339	1185
Storfe	3878	4992	4198
Vinterfora sau	10231	18006	16979
Sau og lam på beite	32534	57359	40240
Geit	489		62
Hest	500		101

Jordbruket i Oppdal

Jordbruket i Oppdal er først og fremst basert på grasproduksjon og gode beiter, i tillegg er mandelpotetproduksjon viktig.

I Oppdal produseres det hvert år (tall fra 2021)

- Ca. 9 500 000 liter melk.
  - Et års forbruk til ca. 103 600 personer.
- Ca. 1 060 tonn poteter
  - Et års forbruk til ca. 39 000 personer
- Ca. 515 tonn storfekjøtt.
  - Et års forbruk til ca. 36 000 personer
- Ca. 550 tonn lammekjøtt.
  - Et års forbruk til ca. 165 000 personer.
- Ca. 240 tonn egg
  - Et års forbruk til ca. 18 000 personer.

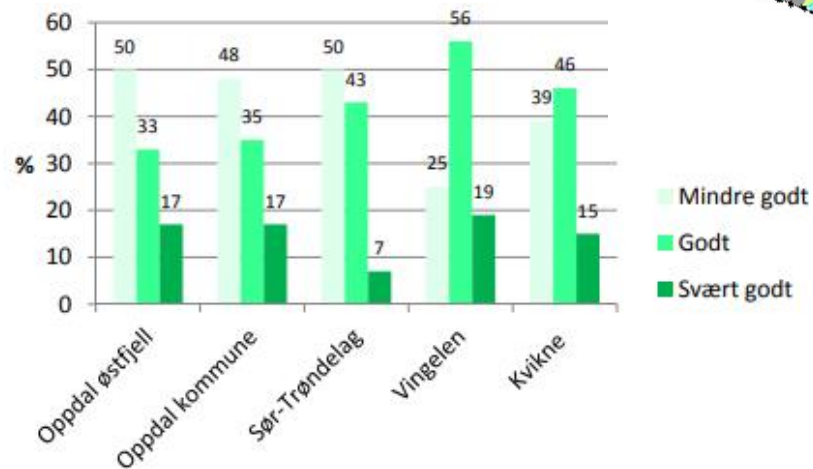
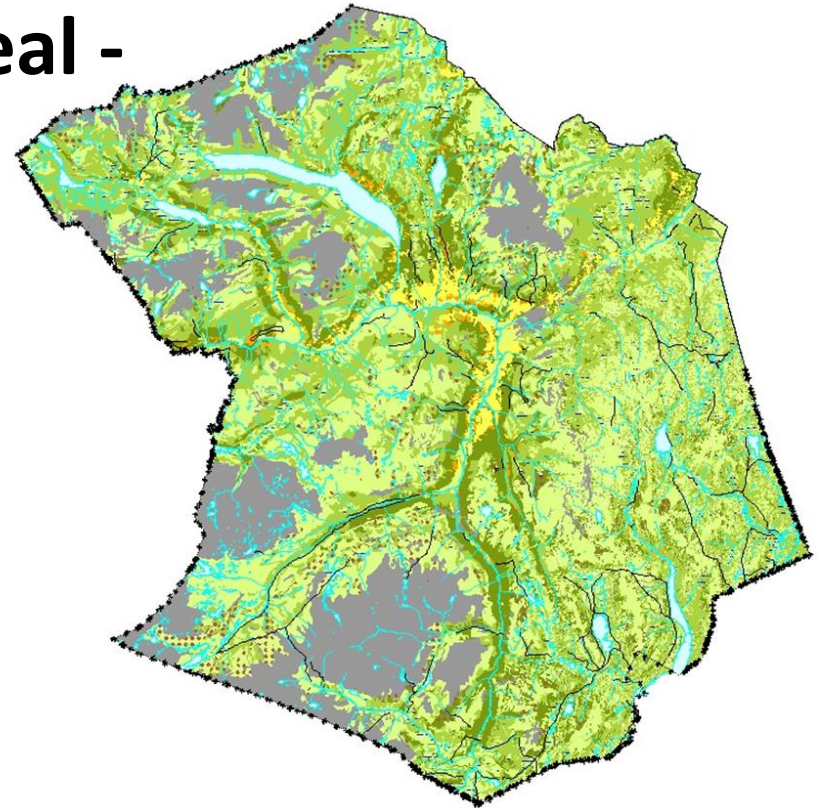
Foto: Anne Karin Botnan, NLR Trøndelag

Tilgjengelig beiteareal -

Ny vegetasjonskartlegging
2013-15

Beitekart for sau (se bilde),
beitekart for storfe og eget for
reinsbeite (sommer og vinter)

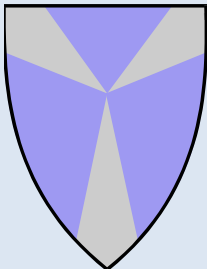
Figur 17. Fordeling av utmarksbeitearealet på beitekvaliteter for Oppdal østfjell, Oppdal kommune, Sør-Trøndelag fylke, Vingelen (Rekdal 2009) og Kvikne (Rekdal 2013).

Verdisetting av beite i utmark i Oppdal

Antall dyr	Ant. fôrenheter	Verdi fôrenheter	Faktisk verdi
40.800 sau og lam	104 dg * 1 ffe	Kr 4,00	16.972.800
1080 ungdyr	67 dg * 5 ffe	Kr 4,00	1.447.200
640 kyr	60 dg * 7 ffe	Kr 4,00	1.075.200
70 geit og kje	104 dg * 1 ffe	Kr 4,00	29.120
20 hest	45 dg * 7 ffe	Kr 4,00	25.200
1600 tamrein (vintertall)	365 dg * 1 ffe	Kr 4,00	2.336.000
SUM	5.471.380 ffe		21.885.520

Fôropptak for sau er 1 fôrenhet (ffe) pr dag, for ungdyr 5 ffe og for ku/hest 7 ffe. Dette gir følgende verditall for Oppdal. Beregningsgrunnlag er dyretall for beitesesongen 2021 og data fra Nibio. Beiteplan for Oppdal.

Beitebrukets virkning- synliggjøring i utmark

«Beiteburprosjekt»:

- Informasjon om beitedyr
- Synliggjøring av verdien av beitebruk i seterdalene
- Målgruppe: tilreisende, næringsliv og fastboende
- Pr nå 5 stk, kommer 5 til i 2024.

Beitedyr former utmarka

Inngjerdet område- Det inngjerdede området dere ser foran dere her, er et ledd i et prosjekt for å vise hvor raskt gjengroing i utmark skjer, når det ikke er beitedyr her. Her blir det hverken beitet, eller høstet.

Gjennom flere år vil dette området bli fulgt opp med artsregistreringer, for å kunne tallfeste hvor raskt dette skjer.

I Rennebu er gårdsdrifta ca 4000 år gammel, og en uavbrutt beitetradisjon i alle disse årene har gitt fantastiske beiter med et rikt artsmangfold av beitegras og urter, beitemarksopp og insektiv.

Beitedyr- Årlig slippes det 17 500 småfe og 1 200 storfe på sommerbeite her i Rennebu kommune. I tillegg har vi en vinterstamme på 1 600 tamrein. Disse beiter i utmarka, og er kulturlandskapspleiere. Uten beitedyr vil landskapet gro igjen.

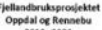
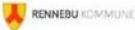
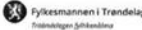

Les mer om prosjektet og området her:

Utmarksbeite er beite i naturlig vill vegetasjon, i skog og fjellterreng som ikke blir kultivert eller gjødslet. Utmarksbeite blir ofte delt inn i fjellbeite, skogbeite, lyngheier, strandenger og hagemark. Fjellbeite og skogbeite er det mest av her i Rennebu, og er de som har størst betydning som forgrunnlag til beitedyra.

Grazing animals form rangelands
Rangelands are grasslands that are grazed by domestic livestock (sheep, cows, goats, horses), reindeer and wild animals (moose, elk, roe deer). Rangelands are distinguished from pasture lands, because they grow primarily native vegetation (trees, grass, herbs). Grazing is an important use of rangelands, and are used to manage rangelands by harvesting forage to produce livestock, changing plant composition, or reducing fuel loads.

In front of you, you see rangeland which is fenced, and not grazed. This is to show how grazing animals shape the rangelands.

- Båndtvang (1.4-31.10)
- Lukk igjen grinder som du sjøl åpner
- Vis hensyn til husdyra på beite

Kløvstigen, Klevgardan

Kvannbolet i Østfjella, Orkelsjøvegen

Fjellandbruksprosjekt 2019-2023

Klimasmart fjellbonde –

Jordliv – 2020 – 2021. Klimavennlig bruk av husdyrgjødsel, klimarådgiving, markdager, trusekampen

Forsøksfelt grovforvekster – 2020-2023. Sortsutprøving Vognill og Nerskogen

Grovfordyrking – 2021-2023. Fagmøter i begge kommuner, fagtema fjellandbrukskonferansen.

Kvalitet fra jord til forbrett – 2022-2023. Prøvetaking av husdyrgjødsel og av grovfor for å se avlingspotensialet

Fjellgrønt – 2020-2022. Produksjon av grønnsaker i fjellet.

La det spire og gro – barnehageprosjekt i alle barnehagene i kommunene – grønnsaker og potet.

FjellNytt – starta som meldingsblad for vekstsesongen 2022 og 2023. Fra høsten 2023 utvida til å bli en månedlig utsending til alle gardbrukerne og erstatter Grobladet.

Mindre fagkurs

Sprek og glad bonde 2019, Sauklippekurs 2021 og 2022, NM i sauclipping/barnas gård 2022, mandelpotetseminar 2021, avløserkurs 2020.

RAPPORT

La det vokse og gro
2.0

Et prosjekt for barnehagene i
Oppdal og Rennebu

Trivdalen barnehage: Mange ivrige grønnsaksprodusenter. Foto: Oppdal kommune

Fjellandbruksprosjekt 2019-2023

Innmærksnær utmark – delprosjekt:

Markdag – fagdag innmarksbeiter, demonstrasjon maskinell rydding

Beitebur - ved utfartsområder for å synliggjøre beitebrukens virkning i utmark

Sætring – seminar på Mjuklia 2022 og 2023, sæterdager i kommunene

Informasjonsfilmer – 5 stk – laget i samarbeid med Holtålen, Røros kommuner.

Båndtvang, Lukk grinda, Om gjerding, Utmarksbeite og fjellbonden.

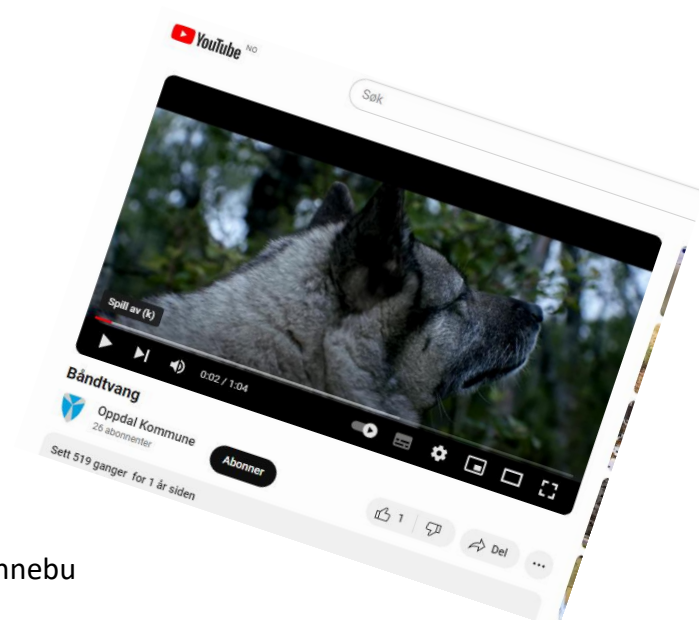
Bonde så klart – rekrutteringsnettverket.

Møte for nye bønder – årlig 2019 – 2023, ble arrangert på teams under covid.

Annen aktivitet i nettverket vært litt redusert pga corona, men nå tar det laus igjen 😊

Sæterdag Rennebu

Fjellandbruksprosjekt 2024 - - -

Fra båsfjøs til lausdrift

Oppstartsmøte gjennomført mars 2023.

Innvilget 250.000 i tilskudd fra fylkeskommunen

Innvilget 150.000 i fjellandbruksmidler

Søknader i 2023 – ikke fått vedtak enda:

- Mett og god i fjellet - satsing på mer lokalmat/sjølberging

- Småkurs i regi av faglaga –

Søknad på møkkdag, regnskapskurs, åpen gård, ung bonde/grønnsakdyrking

Skog og viltforvaltning

Mange skogeiere kjøpte seg ny skogbruksplan i 2022, og i 2023 ble det en rekordavvirkning i skogen på Oppdal på omtrent 27.500 m³, med en gjennomsnittspris på 454 kr/m³. Det er viktig at det følges godt opp med å sørge for ny foryngelse på arealene der det er hogd.

Vi har en stabil elgbestand i Oppdal, mens vi fortsatt opplever en nedgang i avskyting av hjort. Når det gjelder rådyr, har vi en forholdsvis stor økning i 2023.

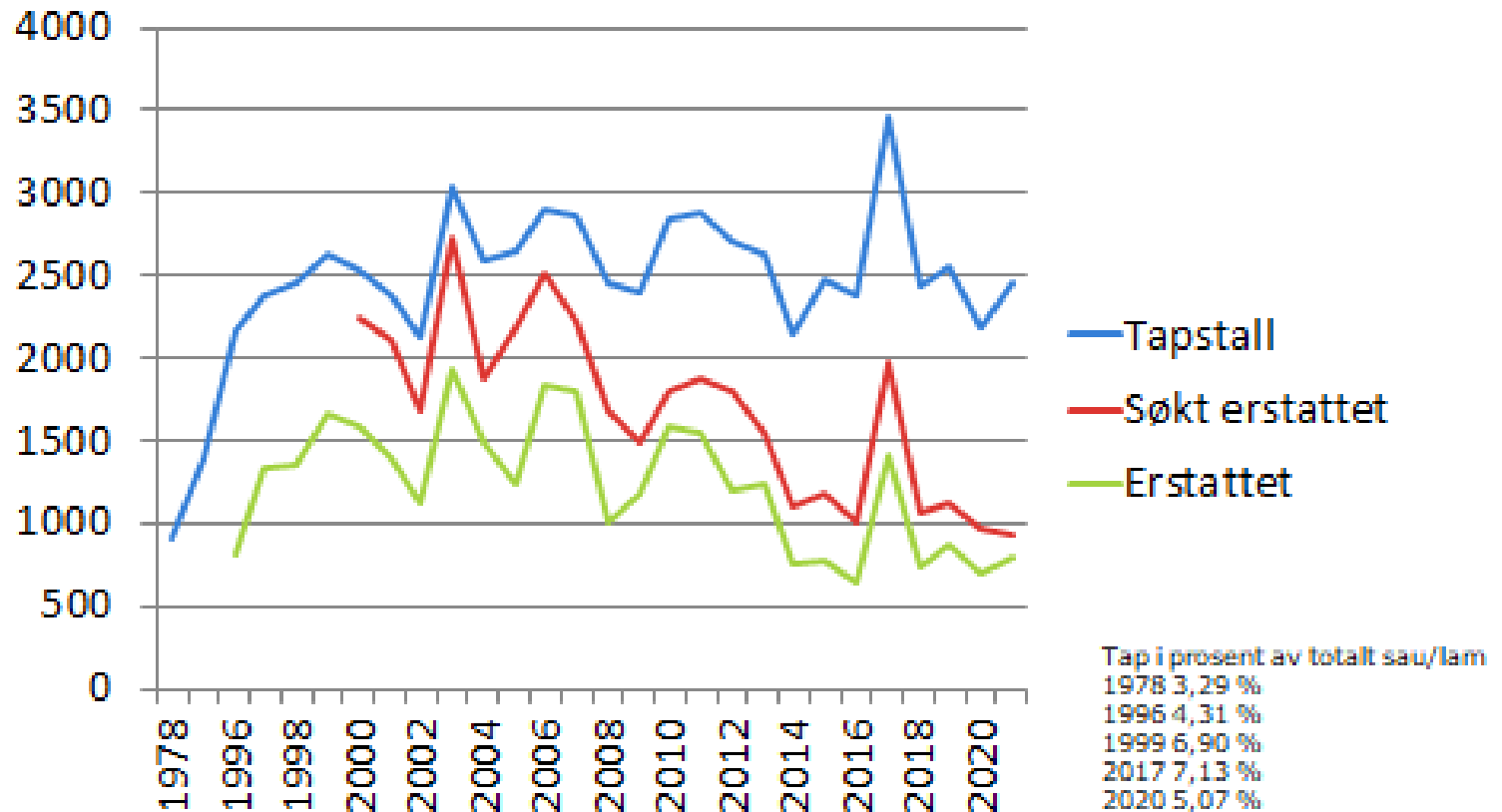
Felte dyr i 2023 under jakta: 49 elg, 38 hjort, 103 rådyr.

Fallvilt på veg og jernbane - så er vi også i 2023 opp mot 100 fallvilthendelser.

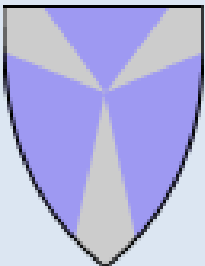

Tapstall og erstattet

1973 – jerven fredes i Sør-Norge (Nord-Norge 1982)
1980 – Organisert beitebruk opprettes som ordning – god statistikk fra 1978
1994 – kjerneområde jerv opprettes – og yngler godt –
1999 – jerv er dokumentert 'bofast' i alle beiteområder i kommunen.
Urovekkende utvikling fra 2007 – økende avvik mellom tapstall og søknader om erstatning.

Hyttekommune

Oppdal har ca 4200 hytter –
det bygges 50 – 100 nye
hytter pr år.

Gjerding, laushund, bygd i
beste matfatet, innskrenker
beiteretten.....

Samtidig som mange hytte-
brukere er gode på tilsyn,
varsler, følger med, aktiv i
sausanking mm.

Gir økt verdiskaping,
5 sportsbutikker! Det
handelscenter utenom
Trondheim som øker mest i
omsetning -

Gjerding -

To utfordringer:

Morkautgarden – en utfordring der ingen bor på gården og dyrka jorda leies ut. Det er nå mange hull i morkautgarden som går rundt hele bygda – viktig at alle vedlikeholder sin del!

Hytteinngjerding –

Hytte-eiere har lite kunnskap om gjerding

Gjerde-veileder og info-folder

Infomøter i hytte-eierforeninger

Info på hytteforeningenes hjemmesider

Reportasjer i hytte-fordelte aviser

Tilsyn i regulerte hyttefelt fra 2023

Hvorfor er det påkrevet med fortsatt beitebruk i Oppdal?

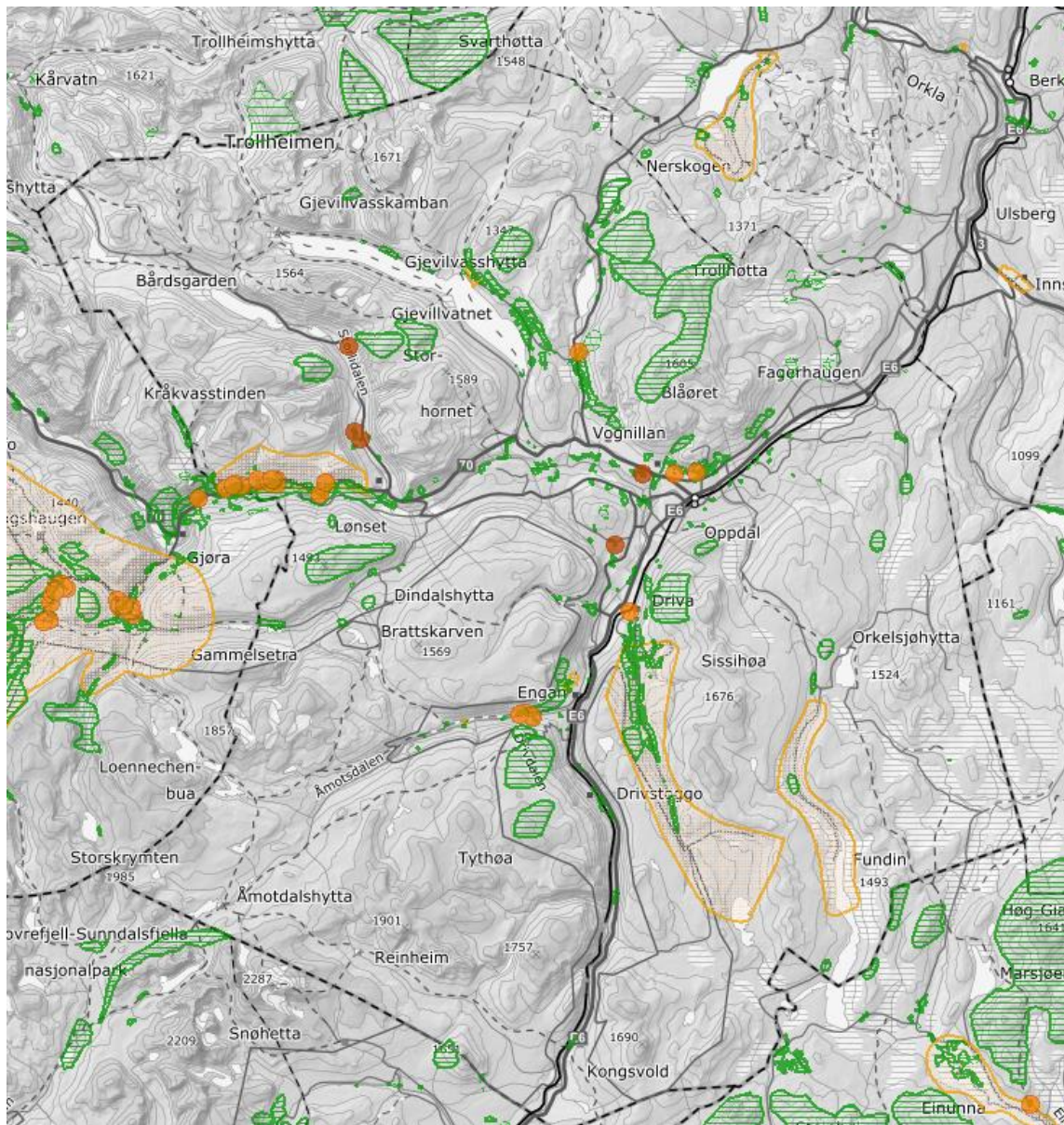
Semi-naturlig mark (fra Artsdatabanken)

Det finnes et spesielt stort biologisk mangfold i semi-naturlige naturtyper. **29 % av de truede artene (798 arter) finnes på semi-naturlig mark.** Artsutvalget er her dominert av biller, sommerfugler, laver, karplanter og sopper.

Oppdal er en av de kommuner i Norge med mest semi-naturlig eng (270 stk registrert), og botanikere finner større artsutvalg her enn ellers i Norge. John Bjarne Jordal (MFU) har filtrert rødlistearter i Oppdal, seminaturlig eng og påvirkningsfaktor - og får ut disse tallene som viser framtidsutsiktene dersom beite opphører:

	Opphørt/reduisert drift – Beite	Opphørt/reduisert drift generelt
Biller	1	1
Karplanter	30	42
Lav	20	24
Moser	13	27
Sommerfugler	4	10
Sopp	49	51
Veps		1
Sum	117	156

Nasjonalt viktig kulturlandskap: 4 områder

Naturbase,
Viktige naturtyper:
548 registrerte,
derav over 200
naturbeitemark/
semi-naturlig eng
(Naturbase mangler data fra
2018-2021)

UKL – Klevgardan ble
utvalgt
kulturlandskap i
2018.

Prosjekt karbonlagring i utmark- 2023

6 målepunkt på 3 sætre i Oppdal – 3 i beite og 3 innom gjerdet

- Krav til aktiv beitebruk over lang tid
- Sammenligningsareal som har vært inngjerda 40-50 år

Hvert målepunkt ble

- Botanisert
- Tatt flux-måling (hvor mye CO²-tar plantene opp på 2 min)
- Målt grønnmasse (volum av biomasse over bakken)
- Målt jordtemperatur
- Tatt jordprøver for hver 10 cm ned til ca 70 cm dybde

**Resultat: utmarksbeite lagrer 700 kg mer karbon pr dekar enn ubeita areal.
Beita areal har mer grønnmasse med mer opptak av karbon enn ubeita areal.**

Horngjelan, Gjevilvassdalen

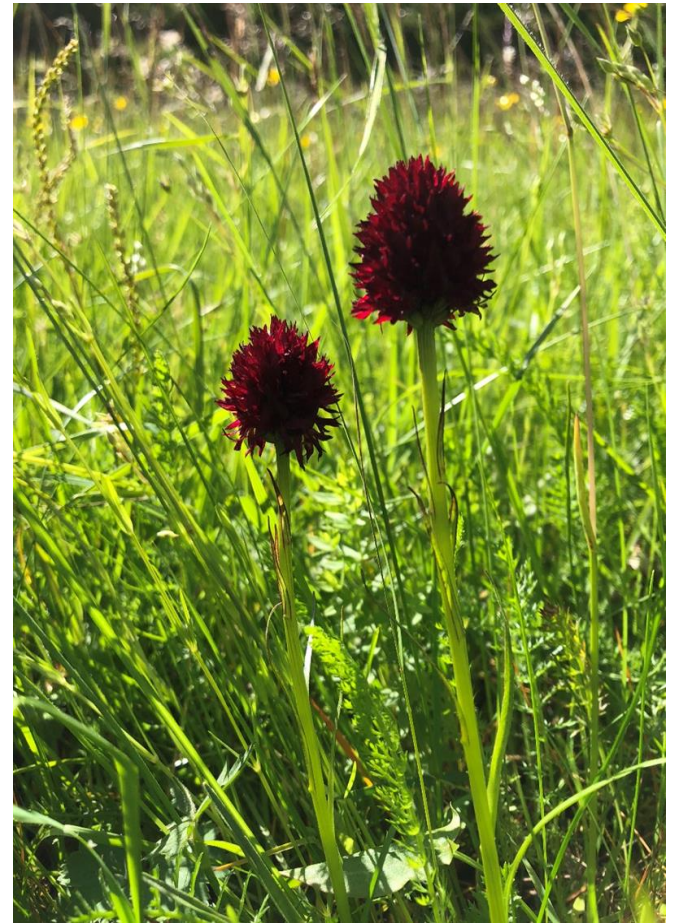
Isholsætra, Dindalen

Kalvhåggåsætra, Vinstradalen

Prosjekt SVARTKURLE

Svartkurle – sterkt trua og prioritert art med egen forskrift.

Et ypperlig eksempel på hva godt samarbeid mellom botanikere og bønder gir av resultat:

2008: 36 blomstrende

2022: 945 blomstrende individ

